

Miesten tiede! Poliitikka, sukupuoli ja historian tiedeyhteisö (Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen)

Suomi on taatun tasa-arvon maa, jossa tutkija voi huokaista kyllästyneenä, ettei halua kuulla enää sanaakaan sukupuolesta. Varsinkin, jos on mies. Mekin olimme pitkään siinä luulossa, että tieteen sisäisessä diskurssissa sukupuolella ei olisi ollut radikaalia merkitystä. Arvelimme jopa historiatieteen olevan monia muita tieteenaloja tasa-arvoisempaa. Mitä sinisilmäisyyttä!

Luomme tässä artikkelissa silmäyksen historian viimeaikaiseen sukupuolirakenteeseen. Emme tällä kertaa ole niinkään kiinnostuneita laitosten henkilöstörakenteesta, opiskelijajakaumasta, tutkimuksen rahoituksesta tai muista rakenteellisista seikoista, vaan keskitymme tutkimuksen sisäisiin asioihin, tieteellisiin teksteihin. Kaikki voivat omin silmin nähdä, että historian oppiaineissa virkarakenteessa on sukupuolivinouma, mutta se, että vinouma on valtava myös teosten ja vieläpä itse tekstien sisällä, yllättää ja järkyttää.

Naiset historiassa -teema on ollut monien huulilla myös viimeaikaisessa sanomalehtijulkisuudessa ja sitä seuranneissa kahvipöytäkeskusteluissa. *Helsingin Sanomissa* Leena Virtanen (20.12.2000), Outi Ahola-Popp (28.12.2000) ja Saska Snellman (7.1.2001) kirjoittivat siitä, että naiset eivät toimijoina ja tekijöinä kelpaa historian lähteiksi tai edes kohteiksi. Tuore jupakka Lepakon historiasta on osoitus siitä, miten nuorikin mies unohtaa kysyä naiselta, mitä tapahtui ja mitä he tekivät. Naisia ei huomioida myöskään yliopistoyhteisössä tutkijakollegoina, mistä seuraavassa puhumme.

Väitämme, että naiset eivät näyttäydy historian alalla tutkimuksellisesti yhtä ammattimaisina, kiinnostavina ja huomiota ansaitsevina tutkijoina kuin miehet. Väitämme, että naisten teoksia ei lueta yhtä paljon ja samoin kuin miesten teoksia, eikä niiden tutkimuksellista antia noteerata varsinkaan miesten tutkimuksissa. Naiset muodostavat suomalaisen historian tutkimuksen kentällä oman keskustelualueensa, sillä naiset itse ovat toisten naisten teksteistä miehiä kiinnostuneempia ja keskustelevat niiden kanssa miehiä enemmän. Miehet marginalisoivat naistutkijoita paitsi ignoroiden heidän tutkimuksensa omasta tieteellisestä keskustelustaan myös jättämällä heidät kutsumatta tieteellisten teosten ja aikakauskirjojen kirjoittajakuntaan.

Onko kyseessä miesten arroganssi? Ohitetaanko naiset tarkoituksella, koska he eivät voi olla kiinnostavia, hyviä, oikeita tutkijoita tai ylipäätään missään muualla kuin marginaalissa niin ideoiltaan, tutkimuskohteiltaan kuin asemaltaan tiedeyhteisössä? Naiset ovat historian harrastelijoita, puuhastelijoita, ja tutkivat marginaalisia asioita. Miehet ovat raskaan sarjan käsityöläisiä, kunnioitettavia historian ammattilaisia. Suhtautumisessa naistutkijoihin tiedeyhteisössä ei ole juuri muuta logiikkaa kuin pyrkimys marginalisoida heidät. Epäilemme, että tämä on enemmän tiedostamatonta kuin tietoista politiikkaa, ja siksi pidämme asiasta keskustelemista tarpeellisena.

Tarkastelemme aihettamme neljästä näkökulmasta. Olemme käyneet läpi suomalaisten historiallisten aikakauskirjojen kirjoittajakakaumaa. Olemme lukeneet kritiikkejä Historiallisesta Aikakauskirjasta ja ehdotamme niiden pohjalta sukupuolistuneita suuntauksia historian tutkimukseen suhtautumisessa. Kiinnitämme myös huomiota yhteen viimeaikaisista näkyvistä historia-alan kokoomateoksista, nimittäin Jorma Kalelalle tehtyyn juhlaKirjaan *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista*. Emme malttaneet lopuksi olla laskematta muutamien uusien historian monografioiden tutkimuskirjallisuudessa näkyvää sukupuolijakaumaa. Sukupuoli vaikuttaa. Myönnämme auliisti, että otoksemme eivät ole tilastollisesti valideja, emmekä ole

tilastotieteellistä artikkelia kirjoittamassakaan. Emme ole esimerkiksi lukeneet kaikkia niistä väitöskirjoista, joiden lähdeluetteloita olemme ahmineet. Otoksemme ovat kohtuullisen pieniä, mutta toimivat hyvin esimerkkeinä. Lievän impressionistisista lähtökohdistamme huolimatta katsomme tulkintamme olevan pitävällä pohjalla.

Historiallinen Aikakauskirja

Suomessa on historian alalla vain kaksi tieteellistä aikakauskirjaa, yksi suomen- ja yksi ruotsinkielinen. Aloitimme laskentaoperaatiomme, kun *Historiallisen Aikakauskirjan* numero 3/2000 ilmestyi. Kyseinen numero on näyttävää luettavaa: kaikkien sen kirjoittajien, siis myös kirja-arvostelujen ja kommenttien kirjoittajien, joukosta löytyy vain yksi nainen. Sirkka Ahonenkin näkyy kommentin kirjoittajana vain yhdessä miehen, Jan Löfströmin, kanssa, mutta Löfström esiintyy ensin aakkostuksesta huolimatta. Pelästyneinä kävimme läpi Historiallisen aikakauskirjan varsinaiset tieteelliset artikkelit vuodelta 2000 ja koko 90-luvulta. Pelästys vaihtui kauhistukseen ja raivoon. Miten on mahdollista, että vielä 90-luvulla onnistutaan tekemään kokonainen vuosikerta (1992), jossa ei ole yhtäkään naisen kirjoittamaa artikkelia! Kirjoittaessamme ilmestyi vuosikerran 2000 viimeinen lehti, jossa samainen Sirkka Ahonen oli ainoana naisena saanut tilaa artikkelin kirjoittajana - tällä kertaa yksinään.

Kaiken kaikkiaan kirjoittajista on naisia vain kourallinen: 44 numerossa yhteensä 37 naista ja 183 miestä - naisprosentti koko vuosikymmenellä on siis 16.8. Tuntuu alle viidennes HAikissa äänensä kuuluviin saaneista on naisia, vaikka yliopistot ja yliopistojen liepeet ovat pullollaan tutkivia historioitsijainaisia.

Sukupuolijakauma on niin epäsuhtainen, että se vaatii selityksiä. Silloin, kun naiset ovat päässeet mukaan HAikiin, siihen on löydettävissä muitakin syitä kuin heidän artikkeliansa tieteellinen kiinnostavuus. Tarkoittamatta kirjoitusten laatua, johon emme tässä artikkelissamme puutu muutenkaan, usein selitykseksi riittävät suhteet ja toimituskunnan koostumus. Kun esimerkiksi Merja-Liisa Hinkkanen on mukana toimituskunnassa, on naiskirjoittajia huomattavasti enemmän, kuten matkailun erikoisnumerossa (4/1997), jossa Turun yleinen historia esiintyy useamman naisenkin voimalla. Kun allekirjoittaneet pääsivät mukaan miesten tieteen viimeiseen linnakkeeseen (2/1996, 4/1998), se tapahtui Heikki Mikkelin kutsusta.

Useimmat miehet taitavat kuitenkin kutsua miehiä kirjoittajiksi. Silloin kun käsitellään kansakunnan menneisyyttä, Suomea maailmassa tai historian tilaa, kirjoittajat ovat lähes poikkeuksetta miehiä. Teemanumerossa *Suomi ja suomalaiset* (3/1992) kirjoittajien etunimet ovat Osmo, Heikki, Markku, Matti, Ohto ja Timo; käsiteltäessä *Kansakunnan muistia ja menneisyyttä* (4/1992) Unto, Heikki, Pekka ja Jukka; pohdittaessa viimeisimmässä numerossa *Kansallista identiteettiä maailman muutoksissa* (4/2000) mukana on Juhan, Jukan, Markun ja Karin lisäksi yksi nainen, Sirkka. Kun HAik markkinoi suomalaista historiatiedettä maailmalle englanninkielisessä numerossa (2/1998), kirjoittajia ovat Mikko, Jarkko, Tapio, Seppo, Markku, Pertti ja Ohto, ja kun aiheena on *Historiaa Suomessa* (3/2000), siihen perehdyttävät Pertti, Matti, Kari, Juha, Tapio, Marko ja Erkki.⁽¹⁾ *Historian rajoista ja sävyistä* (4/1993) jotain tietävät Hannu, Yrjö, Panu, Robert, Pentti ja Voitto. *Leivän jakajia* (1/1999) tutkivat Antti, Arvo, Reijo, Ilari ja Juhani.

Mainitsemissamme on siis useita kokonaisia numeroita, joissa naisia ei näy lainkaan artikkelien kirjoittajina. Tulkitsemme myös niin, että mainitut alat on historiantutkimuksessa koettu erityisen tärkeiksi: niissähän rakennetaan yhtäältä kansallista menneisyyttä ja identiteettiä ja toisaalta

historian tieteellistä itseymmärrystä. Kirjoittajien valinta on kuitenkin poliittinen valinta, sillä naistutkijat ovat toki olleet kiinnostuneita näistäkin teemoista.

Myöskään sellaisia aloja kuin ympäristöhistoriaa tai keskiajan historiaa eivät nähtävästi naiset tutki. Keski-aikana numero (1/1995) sisältää artikkelit Mikalta, Untolta, Jaakolta, Maunolta, Villeltä, Paulilta ja Jukalta; ympäristöhistorian numero (4/1991) Timolta, Ilmolta, Joukolta, Mikolta, Simolta ja Timolta. Tämä on mitä hämmästyttävintä, jos on yhtään seurannut kummankaan alan tutkijoiden sukupuolta laajemmalti.

Vinouman tärkeä selittäjä on se, että HAik on ollut sisäpiirin oma lehti, johon kirjoittajat on kutsuttu. Valtakunnassa on vuosia elänyt jonkinlainen ajatus siitä, että HAik olisi ollut refereejulkaisu, ja uutinen siitä, että siitä nyt tehdään sellainen on ehkä hämmästyttänyt: eikö se ollutkaan? Jokainen, joka lehteen on joskus artikkelin lähettänyt ilman, että sitä on sinne pyydetty, on kyllä havainnut, että refereejulkaisusta ei ole kyse. Tästä seuraa poliittinen lopputulos; se, että kirjoittajina ei ole naisia kuin kourallinen, on poliittinen valinta olla kutsumatta naisia kirjoittajiksi.

Usein HAikin teemanumeroiden kirjoittajat ovat peräisin esimerkiksi jostakin tietystä tutkimusprojektista, jonka jäsenet "sattuvat" olemaan miehiä. Tämä ei ole mikään selitys miesten hallitsevalle kirjoittaja-asemalle lehdessä, pikemminkin päinvastoin. Tämä kertoo siitä, että naiset eivät ole olemassa paitsi HAikin kirjoittajina, myöskään rahoituksen arvoisina tutkijoina.

Naiset ovat näkymättömiä myös siksi, että heidän olemassaoloaan ei yksinkertaisesti muisteta. Tämähän näkyy myös arkielämässämme. Kun johonkin yliopistolliseen tehtävään valitaan sijaista, ja on kiire, mieleen muistuva nimilista on kovin miehinen. Tällaiseen vääristelyyn syyllistyvät varmasti myös naiset. Kokeilkaapa itse! Ketkä opiskelijat ovat jääneet hyvin mieleen?

Seuraava selittäjä on se, että naiset eivät tutki HAikiin sopivia aiheita. Kuinka syvästä ongelmasta on kysymys? Historiatieteessä aihevalinnat ovat huomattavan sukupuolistuneita. Erityisen räikeästi tämä näkyy siinä, että lähes kaikki naiset näkevät sukupuolen teemaansa jäsentävänä näkökulmana, kun taas miehillä tämä on erittäin harvinaista. Kun miehet tutkivat miehiä, kyseessä ei heidän mielestään ole sukupuolihistoria. Teknologian historia on puolestaan huomattavan miehistä, kuten on - hieman yllättävästi - populaarikulttuurin historiakin. Näistä tämän hetken teemoista eivät tosin sen enempää mies- kuin naisvoittoisetkaan alat pääse HAikiin. Siellä keskeisenä kiinnostuksen kohteena näyttää olevan kansallinen historia ja kansainväliset suhteet, nekin varsin kapealta kannalta. Nämä alat ovat painottuneet miehisiä sekä kirjoittajien että tutkimuskohteen sukupuolen suhteen. Miehet rakentavat paradigmaa, naiset marginalisoitavat. Miehet näyttäytyvät historiatieteen universaalina.⁽²⁾

Aiheiden sopivuus on kuitenkin sängen suhteellinen asia. Moni voisi sanoa, että suurin osa HAikin teemoista on ollut kuolettavan tylsiä, ja miksi sitä ikävää tutkisi. Ehkä HAikin teemoja olisi syytä tarkastaa ja katsoa, mitä ihmiset oikeastaan tekevät nykypäivän suomalaisessa historian kentässä. Kun HAikin päätoimittaja ja toimituskunta vaihtuivat vuoden 2001 alussa, on varmasti lupa odottaa muutoksia käytänteissä ja avointa keskustelua siitä, mihin suuntaan alalla haluttaisiin lehteä kehittää. Edellä esitetyn perusteella sukupuolinäkökulma on otettava huomioon julkaisua uudistettaessa.

Toivoimme, että tilanne olisi ollut hieman toisenlainen *Historisk Tidskrift för Finlandissa*, joka on vastaava ruotsinkielinen tieteellinen julkaisu. Pikainen tarkastus aiheutti kuitenkin pettymyksen. Vuosina 1995-2000 (vuodelta 2000 mukana 2 numeroa) naisten prosentuaalinen osuus aikakauskirjan kaikista kirjoittajista oli 23.8%. Samana aikana se oli HAikissa 23.0%. Ero ei ole

suurensuuri. HAikin naisprosentti koko 1990-luvulla oli merkittävästi alempi, 16.8%. Ehkä tämä kertoo naisten vähittäisestä tulemisesta historian julkisuusmarkkinoille, vaikka aivan uusimmat HAikin numerot eivät tällaista osoitakaan. Toisaalta sattumanvaraisuuksia näihin lukuihin mahtuu runsaasti ja molemmilla lehdillä on vielä tekemistä siinä, etteivät määrittäisi kansallista historiaa niin miehisesti kuin tekevät. HTF 4/1999 on yhtä lailla kuvaava esimerkki siitä, miten miehet dominoivat, kun kyseeseen tulee vaikkapa laki.⁽³⁾ Kirjoittajia ovat Aki, Robert, Vesa, Jaakko, Dag, Guy-Erik ja Jan-Magnus.

Kritiikit

Historiallisen Aikakauskirjan Arvosteluja-osastosta tarkastelimme, miten kritiikeissä suhtaudutaan eri sukupuolta olevien kirjoittajien teksteihin ja mitä ne antavat ymmärtää sukupuolen sanelemista tutkijanlaaduista. Kritiikit kertovat tulkintamme mukaan paljonkin sukupuoleen liittyvistä kulttuurisista olettamuksista, joita tiedeyhteisössäkään ei näytetä kyseenalaistetun. Mainittakoon, että emme ole lukeneet kaikkia arvosteltuja väitöskirjoja emmekä siis puutu mitenkään arvostelujen oikeellisuuteen.

Tarkastellaan alkuun suhtautumista arvosteltavien tutkimusten teoreettiseen lähestymistapaan. Naisten ja teorian suhde on komplisoitu. Lienee selvää, että naiskirjoittajat itse vähättelevät teoreettisia kykyjään. Esimerkiksi tästä käyköön oma esiolettamuksemme. Luulimme, että arvosteluista kävisi ilmi naisten empiriapainotteisuus ja teorian vieroksuminen, mutta asia on pikemminkin päinvastoin. Teoria sinänsä esiintyy arvosteluissa varsin abstraktina ja selkiytymättömänä käsitteenä. Tämä kertoo ambivalentista suhtautumisesta "teoriaan" historian tutkimuksessa yleensä. Suhteessa naisiin teoria sekä korostuu että sitä vähätellään. Naisia kritisoidaan teorian käytöstä ankarammin kuin miehiä. Toisaalta heiltä näytetään vaadittavan erityisen voimakasta teoreettista latausta.

Otetaanpa muutamia esimerkkejä. Naiset saavat korvapuusteja teorian puutteesta tai sen epäonnistuneesta käytöstä sekä mies- että naispuolisilta arvostelijoilta. Aura kirjoittaa Marjasta, että suurin ongelma tämän työssä on ulkomaisen tutkimuskirjallisuuden puuttuminen: "Ulkomaiset tutkimustulokset ja -näkökulmat ja metodit suodattuvat lähinnä vain suomalaisten auktoriteettien välityksellä. Kun nekin on valittu tietyn näkökulman edustajista, analyysit jäävät paikoin puolittiehen." (HAik 1/99) Matti taas kirjoittaa Marjaliisan tutkimuksesta (HAik 3/2000): "Työn teoreettinen ote tulee esille vain hyvin fragmentaarisesti ja usein rivien välissä. Myös tekijän lähdekriittiset näkökohdat ovat jääneet pääsääntöisesti tutkimusraportin ulkopuolelle." Kari puolestaan toteaa Outin väitöskirjasta (HAik 3/2000): "Johdannon metodologinen osa sinällään ei ole erityisen onnistunut" ja myöhemmin: "arvioni [Outin] väitöskirjasta on siis vahvasti dualistinen. Tutkimus on empiirisen analyysin osalta onnistunut ja osittain erittäin onnistunut, mutta sen teoreettiseen lataukseen sisältyy merkittäviä ongelmia. Tarkemmalla teoreettisella työskentelyllä näiden ongelmien merkitystä olisi voitu vähentää."

Jos kerran naisia kohdellaan näin ankarasti, vaaditaanko myös miehiltä onnistunutta teoreettista latausta? Ihmeellistä kyllä, ei vaadita. HAikin 3/2000 arvostellut naiset saavat nenilleen teorian ongelmallisuudesta, mutta samaisessa numerossa arvostelluista miesten väitöskirjoista yhtäkään ei kritisoida teorian puutteesta, vaikka sitä ei niissä selvästikään juuri ole. Onko niin, että miesten tiedetään joka tapauksessa hallitsevan teoreettisen ajattelun peruseriaatteen ja syvällisemmätkin kuviot, jolloin heidän ei välttämättä tarvitse viedä teoreettisia porinoitaan tutkimuksiinsa? Ehkä teorian paikka on irrallaan empiirisistä tutkimuksesta, omina pätevyitysmuonografioinaan.

Tyypillistä on myös, että kun miehen käyttämä teoreettinen lähestymistapa ei toimi toivotulla tavalla, miesarvostelijat kuittaavat tämän korostamalla työn onnistumista muuten. Tapio ja John kirjoittavat Jounin teoksesta (HAik 3/1999), että teorian käytössä on "päälleliimaamisen" maku, mutta lähdeluettelo työssä on perusteellinen. Juuri empiirisen aineiston vahvuus näyttää olevan teoriaa korvaava ja sille osin vastakkainenkin kehumisen aihe.

Toisaalta arvostelijat myös kumoavat itsensä arkaillessaan teorian teilaamista. Juhan väitöskirjan arvioijat (HAik 3/2000) toteavat hyvin kriittisesti, että "Teoreettisesti tutkimus noudattaa käsiteltäviä ajatuksia historiallisesti suhteellistavaa kontekstuaalista lähestymistapaa, joskaan teorian esittelystä esipuheessa ei käy täysin selville, mitä kontekstuaalisuudella tarkemmin ilmaistaan halutaan ymmärtää." Silti he kehuvat teosta, ilmeisesti myös teorian osalta: "Yleisesti ottaen tutkimus muodostaa sekä teoreettisesti että temaattisesti yhtenäisen kokonaisuuden" ja "perustelut vakuuttavat."

Samaa epävarmuutta voisi havaita Harrin arvioitsijassa. Ensin hän toteaa: "*Pyhä* ja *menteliteetti* ovat työn avainkäsitteitä. Ensin mainittu, jonka muotoilussa [Harri] on käyttänyt hyväkseen uskontotieteilijä Veikko Anttosen tutkimuksia, toimii tutkimuksessa erinomaisesti. Huomattavasti ongelmallisempi siinä on mentaliteetin käsite. Tekijä määrittelee sen kyllä - Pertti Haapalan määrittelyyn tukeutuen - hyvin, mutta käytännössä käsite jää hänellä tavallaan koristeeksi, josta ei ole erityisemmin hyötyä - jos kohta ei isompaa haittaakaan. Tutkimus olisi vallan hyvin tullut toimeen ilman sitäkin." Voidaanko tällaisista kritiikeistä siis päätellä, että miesten ei tarvitse hallita teoriaa tai historian tutkimuksen peruskäsitteitä? Jos Harri käyttää vain Haapalan määritelmää mentaliteetista, itse ainakin olisimme hämmästyneinä kysyneet, miksei vaikkapa ranskalaisten annalistien? Jos naiset tekevät näin, he saavat ison mäjäytyksen korvilleen.

Ylipäänsä näyttää tosin siltä, että suhtautuminen käytettyyn teoriaan on johdonmukaisen kriittistä tekijän sukupuolesta huolimatta: teoriaan sidotun metodisen otteen käyttö näyttää väittelijöiltä onnistuvan vain harvoin. Vuosien 1999 ja 2000 HAikin kritiikeissä oikeastaan vain Jari saa kiitosta Yrjöltä numerossa 4/1999: hän on soveltanut teoriaa onnistuneesti, työ on uria-aukova. Silti on huomattavaa, että silmiimme ei ole osunut yhtään naisen työhön kohdistunutta kritiikkiä, jossa olisi kiitetty teorian puutetta.

Voi olla, että naisille teoria on tutkimuksessa keskeisempi asia ylipäätään kuin miehille. Naiset ovat tyypillisesti saaneet tutkimuksellisia vaikutteita feministisestä ja sukupuolijärjestelmän tutkimuksesta, jotka ovat pitkälle teoretisoituja. Näin ollen naiset ovat kriitikoinakin ilmeisen hanakoita puuttumaan juuri teoriaan. Saara toteaa Mikasta, joka pyrkii käyttämään työssään Foucault'n valta-analyysiä, että tutkimusta "ei ole haluttu liittää työtä sivuvaan tieteelliseen keskusteluun ja tutkimukseen" ja kritisoi Mikan otetta voimallisesti (HAik 4/1999). Teoreettisuus näyttää olevan yllättävänkin tyypillistä naisille, jos ottaa huomioon, miten miehistä historianteoreettinen ja -filosofinen kirjoittelu on ollut.

Toiseksi huomasimme naisten ja miesten töitä tarkasteltavan erilaisin sanavalinnoin. Emme suinkaan väitä olevamme kielitieteilijöitä, mutta näin maallikonkin silmiin väitöskirjojen arvosteluissa näkyy myös kritiikin kohteen sukupuolen mukaisia kielellisiä eroja. Miesten töiden kritiikeissä puhutaan kovin ja vankoin adjektiivein. Alekski kirjoittaa Jussin väitöskirjasta kiittävästi (HAik 3/1999): "korkeatasoinen työ tulee pitämään *vankasti* puolensa." Yrjö sanoo Jarista (HAik 4/1999), että "hänellä on kaikki edellytykset osallistua ajankohtaiseen kansainväliseen keskusteluun ja vieläpä varsin *painavalla* puheenvuorolla". Martti pohtii L.J.:n työtä (HAik 1/2000): "Tutkimus perustuu *vankkaan* ja varsin laajaan alkuperäisaineistoon." Simo samoin Ari-Pekan työstä (HAik 1/1999): "Kokonaisuutena työ on *vankkaa* ja huolellista tutkimusta", ja tekijä liittyy "vanhaan ja

kunniakkaaseen tutkijoiden sarjaan". Arvelemme, että vanha ja kunniakas sarja on miehinen. Vankkuus, kovuus ja painavuus näyttää puuttuvan kokonaan naisten töistä, mutta epäilemättä puutos on vain retorista: naisesta ei yksinkertaisesti sanota, että hän on vankka, painava tai kova - vai mitä? Moni naispuolinen tutkija kyllä itse varmasti haluaisi nämä tutkijan laadun epiteetit itseensä liittää.

Jorma Kalelan juhlaKirja

Kiinnostuksemme tasa-arvoon tieteen kentällä on pitkällistä perua, mutta sen, että kirjoitamme juuri nyt, laukaisi oikeastaan Jorma Kalelan massiivinen ja uunituore juhlaKirja *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista*.⁽⁴⁾ Teos on varmasti laajimpia historia-alan juhlaKirjoja mitä Suomessa on julkaistu. Voisi siis ajatella, että siihen on koottu historiantutkimuksen, ainakin poliittisen ja yhteiskuntahistorian kerma. Yhteensä kirjoittajia on 43; heistä naisia on 8. Järkyttääkö? Ei pitäisi, sillä tämä ei ole vielä mitään.

Teoksen ensimmäisessä osassa on 25 kirjoittajaa, joista kolme on naisia. Toisessa osassa kirjoittajia on 18, ja heistä naisia peräti viisi. Yksi näistä naisista kirjoittaa yhdessä miehen kanssa. Kolme on sijoitettu teoksen viimeiseen lukuun, joka on otsikoitu "Työ, yhteiskunta ja yksilö". Anu Suoranta kirjoittaa naisista, Elina Katainen naisista ja Merja Lind aikakauslehti *Imagesta*. Naisten juttujako? Edelliseen lukuun, joka on otsikoitu "Kansallinen ja kansainvälinen", on mahtunut vain yksi nainen, Johanna Valenius, joka kirjoittaa naisruumiista kansakunnan rakentamisessa. Kun puhutaan menneisyyden politiikasta, tiedepolitiikasta, etnisistä puhdistuksista tai vaikkapa Itä-Euroopan olemassaolosta, äänessä on mies. Jäävätkö naiset marginaaliin tarkastelemalla naisia? Varmasti jäävät, mutta tämä ei ole naisten vaan miesten ongelma. Se, että viime vuosikymmenien uudistavin historiatieteellinen suuntaus jätetään marginaaliin, on huonoa politiikkaa.

Entäpä lähdeluettelot? Lienee tunnettu tosiasia, että naisten kirjoittamiin teoksiin viitataan varsinkin miesten teksteissä varsin vähän. Emme kuitenkaan osanneet arvata tilanteen olevan niin selkeä kuin mitä hieman ylimalkainen - myönnettäköön - lähilukumme osoittaa. Sivulle 70 mennessä kirjassa on viitattu yhteen naiseen. Hän on Hannah Arendt. Sivulle 120 mennessä on viitattu kolmeen naiseen. Näistä Natalie Zemon Davis on kirjoitettu väärin. Sivulle 132 mennessä naisten kokonaismäärä onkin lisääntynyt jo viiteen: tosin kaksi viimeisintä esiintyy vain erään kirjan toimittajina. Tämä onkin tyypillinen naisten homma: käytännön toimitustyön suorittajina heihin viitataan helpommin, mutta heidän kirjoittamansa artikkelit jäävätkin sitten jo pimentoon. Artikkelien aiheista löytyy paljon naisten tekemää tutkimusta. Miksi heitä ei käytetä? Onko naisten tekemän tutkimuksen laadussa jotakin vikaa? Kieltäydymme uskomasta tätä. Samaa osoittaa myös kirjassa tämän jälkeen seuraava Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, jolla ei ole vaikeuksia löytää viittaamisen arvoisia naistutkijoita.

Ymmärtääksemme yhdenkään naisen tutkimustekstiä eivät artikkelissaan pitäneet viittaamisen arvoisena mm. Pauli Kettunen, Timo Soikkanen, Juha Sihvola, Hannu Salmi, Vesa Vares ja Matti Peltonen. Ei aivan mitätöntä ja vaikutusvallatonta joukkoa, vai mitä? Huomattavaa on, että heitä ei voi syyttää vanhuudenhöperyydestä, vaan kaikki ovat parhaassa työiässä: he ovat syntyneet välillä 1947-1961! Mainitsematta jääneet mieskirjoittajat viittaavat yleensä yhteen tai kahteen naiseen, vain harvoin useampaan. Kirjan ulkomaiset kirjoittajat - Yhdysvalloissa nykyisin vaikuttavaa ja naiseen runsaasti viittaavaa Heikki Lempaa lukuun ottamatta - eivät onnistu olennaisesti suomalaisia paremmin, joskin kaikki viittaavat ainakin yhteen naistutkijaan.

Kalelan juhlakirjasta päätellen tutkimusalalla ei juurikaan ole vaikutusta siihen, paljonko naisten tekstejä käytetään. Heitä vain ei lueta. Äärimmäisestä esimerkistä käy vaikkapa Timo Toivonen, joka kirjoittaessaan mikrohistoriasta ja aikasarjoista ei viittaa niihin moniin suomalaisiin naispuolisiin historiantutkijoihin, jotka ovat kirjoittaneet mikrohistoriasta, vaikka pari naista viitteistä muuten löytyykin. Hän kuitenkin kirjoittaa mm. kotitalous-, kulutus- ja väestöhistoriasta, jotka perinteisesti on mielletty naisisemmiksi aloiksi kuin muu talous- ja sosiaalhistoria.

Kirjan lopusta löytyy kuitenkin yksi mutta sitäkin kirkkaampi valonsäde. Heikki Lempan ohella ainoan todellisen kunniamaininnan ansaitsee Kari Teräs, joka ei kaihda naistutkijoiden lukemista ja heidän tulostensa hyödyntämistä. Tuloksena siis on, että näistä noin kolmestakymmenestä pääasiassa suomalaisessa tiedemaailmassa vaikuttavasta mieshistorioitsijasta naisten kirjoittamasta tutkimuksesta kokee suuremman määrän tietoa ammentavansa vain Teräs.

Suomalaiset naiset menestyvät naistutkijoihin viittaamisessa miehiä paremmin, mutta tasa-arvotaistelua tai tietoista naisiin viittaamista ei juuri ole havaittavissa. Olisiko tämä tarpeellista? Meidän mielestämme olisi, kun tilanne on se mikä on. Poikkeuksen toki tekevät kirjaan lipsahaneet naishistoriaksi luokiteltavat artikkelit: Johanna Valeniuksen ja Anu Suorannan aiemmista poliittisen historian suomalaisista valtavirroista virkistävästi poikkeavat artikkelit sekä Elina Kataisen oppihistoriallinen kauhutarina naisista historiantutkimuksen alalla.

Monografioista

Haluamme vielä lyödä viimeisen naulan naispuolisten historiantutkijoiden arkkuun tarkastelemalla lyhyesti monografioiden lähdeluetteloita. Aineistomme koostuu melko sattumanvaraisesti valituista omilta ja kirjaston hyllyiltä löytyneistä neljän viime vuoden aikana ilmestyneistä teoksista, pääosin väitöskirjoista. Näistä 13 on naisen ja 16 miehen kirjoittamia. Laskimme mekaanisesti montako prosenttia monografioiden lähdeluetteloissa mainituista tutkijoista oli naisia.

Alhaisin naisprosentti oli 4,8 ja löytyi miehen kirjoittamasta teoksesta. Kun useilta tutkijoilta käytetään useampia nimekkeitä, naisten vähäisyys kertautuu. Kuvittele mielessäsi, miltä näyttää lähdeluettelo, jonka sadasta nimekkeestä pari-kolme on naisia! Yleisimmin mieskirjoittajien monografioissa naisprosentti liikkuu kymmenen tietämällä - keskiarvoksi muodostuu 12,6. Poikkeuksiakin on. Keskiarvoa nosti tuntuvasti Visa Heinosen väitöskirjassa esiintyvä naistutkijoiden paljous, 31%, joka olisi huomattava määrä naistutkijankin käyttämäksi.

On nimittäin aivan selvää, että naispuoliset historiantutkijat viittaavat toisiin naistutkijoihin huomattavasti enemmän: naisprosenttien keskiarvo naisten monografioissa on 27,3%. Huomionarvoista on, että alhaisinkin naisprosentti naisen teoksessa on korkeampi kuin miesten keskiarvo, 13,6%. Korkein prosentti naisilla oli Kirsi Vainio-Korhosen kunnioitettava 45,5%. Kuten tässä teoksessa, myös muissa sukupuolta tutkimuksellisenä työkaluna aktiivisesti käyttävissä tutkimuksissa naisten osuus myös tutkijalistassa nousee varsin korkeaksi. Jälleen on sanottava, että miespuolisten tutkijoiden kirjoittamissa miehiä ja jopa miehisyttä koskevissa tutkimuksissa sukupuoli ei nouse tällaiseksi käsitteeksi, joten sukupuolta tutkineet ja teoretisoineet naiset eivät edelleenkään saa sijaa lähdeluettelossa.

Emme keksi tähän vinoutumaan mitään järjellistä selitystä. Vetoaminen tutkimusalan miehisyteen ei riitä selitykseksi, sillä tarkastelemamme miesten ja naisten monografiat eivät eroa toisistaan olennaisesti teemojen perusteella. Kansainvälisiin tai suomalaisiin teemoihin suuntautuvat teokset eivät myöskään juuri eroa tässä suhteessa eivätkä niin tee historian eri periodeihin perehtyvät

tutkimukset. Väitämme, että naisten pois jättäminen liittyy turhan suppeaan rajaamiseen, jos selitykseksi tarjotaan konkreettisen teeman sanelemaa suppeaa tutkijajoukkoa. Eikö sellainen tutkimus ole huonoa, joka ei ota huomioon koko relevanttia tutkimuskenttää?

Jotta voisimme sanoa, että joltakin tutkimusalalta tai tietyistä teemasta ei löydy naisten tekemää tutkimusta, ala ja teema on määriteltävä äärettömän kapeasti. Historiassa eri alojen väliset raja-aidat eivät ole korkeita. Päinvastoin perinteisesti on ajateltu, ettei kulttuurihistoriaa tutkiva saa olla tietämätön sosiaalhistoriasta eikä taloushistoriaa tutkiva poliittisesta historiasta. Jokaisen historioitsijan on mahdollista käyttää naisten tekemää tutkimusta hyväkseen. Jos sitä ei tehdä, kyseessä on valinta.

Lopuksi

Miehisyyden tuskin on ollut aikakauskirjojen ja artikkelikokoelmien toimituskuntien tietoinen valinta, ääneen artikuloitu lausuma: "tähän lehteen/kirjaan kirjoittavat vain miehet". Tuskinpa mieshistorioitsijat lukevat mielin määrin naisten kirjoittamia teoksia ja päättävät sitten, etteivät ne ole viittaamisen arvoisia. Pikemminkin kysymys on siitä, ettei ylipäänsä ajatella.

Historioitsijalle luonteenomainen tapa ajatella on, että me kaikki kannamme mukanaamme kulttuurimme arvoja ja asenteita - joskus tahtomattamme. Sukupuolten epätasa-arvo on länsimaisessa kulttuurissa niin syvällä oleva rakenne, ettemme pysty sitä kyseenalaistamaan ilman tietoista tahtoa. Juuri siksi tarvitsemme tutkimuksen etiikkaan perustuvan tutkimuskentän määrittämisen tueksi sukupuolipoliittista asennetta.

Miehisyyden on kulttuurinen lausuma ja sitä kautta valinta. Miehisyyden tarkoittaa sitä, että naisia ei ole tai että he ovat toissijaisia; naisilla ei ole riittävästi painavaa sanottavaa painavista asioista. Historiantutkimuksessa kokonaisuudessaan näkyy painotus, jossa naiset kirjoittavat naisista, perheestä, kotitaloudesta. Miehet kirjoittavat politiikasta, vallasta, valtiosta ja määrittävät kansalaisuutta, kansaa, valtiota. Miehisyyden on näkökulma, vaikka miehet eivät sitä sellaisena näe.

Miehet mielellään jättävät huomiotta naisten omaksuman feministisen itsestäänselvyden: yksityinen on poliittista. Edellä mainitut naisten alat kertovat yhteiskunnasta yhtä tärkeitä asioita kuin miesten alat. Valtiollinen valta ja sukupuolistava valta eivät ole erillisiä asioita, kuten naisten tutkimuksesta voimme huomata.

Mielestämme miehisyyden ei tule olla normi, standardi eikä lähtökohta. Historiantutkimuksen kentällä tekijöiden tiedetään olevan sekä miehiä että naisia. Naiseus ei saa olla tässä mielessä mitään erityistä. Naisten on kirjoitettava ja heidät on kutsuttava kirjoittamaan historian alan julkaisuihin. Naisten tekstejä tulee arvostella samoin perustein kuin miesten tekstejä, kriittisesti ja haastavasti, eikä miehille saa antaa anteeksi sen enempiä virheitä kuin naisillekaan. Tutkimusta tehtäessä sukupuoli ei saa määrittää sitä, millaista tutkimusta luetaan. Naisten on sallittava olla toimijoita ja tekijöitä historiatieteen kentällä ja tieteen kentällä muutenkin.

Kirjoittajat ovat filosofian tohtoreita ja erikoistutkijoita Suomen Akatemian Senses and Sensibilities -hankkeessa Turun yliopiston historian laitoksella.

1. Tämä numero kartoittaa suomalaista historian tutkimusta ja opetusta eri oppiaineissa. On kuvaavaa, että tällä otsikolla varustettu numero sisältää naisia vain yhdessä keskusteluartikkelissa toisena yhdessä miehen kanssa (mies mainitaan ensin, vaikka nainen on aakkosissa ennen - Jan Löfström - Sirkka Ahonen, mistä voi päätellä miehen

muotoilleen pääosan jutusta). Arvosteluissa kaikki kirjoittajat ovat miehiä, kohteena kahden naisen tutkimukset ja viiden miehen.

2. Ks. myös Bonnie G. Smith: *The Gender of History. Men, Women, and Historical Practice*. Harvard UP, Cambridge, Mass. 1998, 141.

3. "Tema: Lag, olag, grundlag."

4. Kirja sisältää myös Elina Kataisen mielenkiintoisen artikkelin juuri käsittelemästämme aiheesta otsikolla *Naiset ja suomalainen historiankirjoitus ennen toista maailmansotaa*. Vaikka Katainen viittaa nykypäivään vain lyhyesti, on hänen artikkelinsa välttämätön konteksti tälle kertomuksellemme.